

Forrás: <http://www.folyoirat.tortenelemtanitas.hu/2018/05/tarnoczai-geza-a-kiralyi-par-a-millenniumi-unnepegeken-a-korabeli-sajto-tukreben-08-03-11/>

Tarnóczai Géza

A királyi pár a millenniumi ünnepségeken – a korabeli sajtó tükrében

Rudolf trónörökös halála után Erzsébet királyné már csak elvétve szerepelt a nyilvánosság előtt. A magyar állam 1896-ban ünnepelte a honfoglalás ezeréves évfordulóját, és ezt az eseményt ő is megtisztelte jelenlétével. Az uralkodópár 1896. április 30-án érkezett Budapestre, és május 2-án nyitotta meg a millenniumi kiállítást. Arról, hogy milyen nagy jelentőségű volt ez az ünnep a magyar nemzet számára, beszéljen helyettem a Vasárnapi Újság május 17-i száma: *„Ezeregyéjszakai fényes álmoként tűnik föl előttünk az ezredévi ünnepélyek első hete, a melyen Budapest igazi fő- és székvárosa volt a monarchiának, mert valójában itt székelt a király és udvara, s itt fogadta vendégeül az idegen uralkodók képviselőit, a külföldi államok követeit. Az egész művelt világ szeme rajtunk csüngött e napokon, a mi természetes és érthető, mert egy ezredéves államalapítás ünnepe az egész földgömbön is vajmi ritka dolog. S még érdekesebb és megkapóbb olyan nemzetnél, mint a magyar, mely évszázadokon át a nyugati civilizáció védő bástyája volt, s valóságos isten csodája, hogy el nem merült kétségbeesett küzdelmei közepette. Magyarország ezeréves fennállása diadalünnepe a magyar nemzet kitartásának, erkölcsi erejének és egyuttal a nyugati kultúrának. Ezért ünnepelt velünk őszintén a külföld a "nagy" héten, a mikor az ország szíve, Budapest, oly csodálatosan fölpezsdült, a mikor eleven, tarka utczai élete megközelítette a szajnaparti fővárosét, a mikor a régi magyar dicsőség emlékei rezgették meg minden magyar ember szívét. Az ősi dicsőség megújhodása, a nemzeti önérzet fölfrissülése édes örömet kelt mindnyájunkban, a kik e korszakos eseményeknek tanúi valánk. Feledhetetlen és örökre nevezetes jelenete marad a magyar történetnek, mikor a király Ő felsége Erzsébet királyné jobbján, környezve családja tagjaitól, megjelent a királyi sátorban, melyet egész emberáradat vett körül. A sátor közelében állottak a külföld képviselői katonai vagy diplomata egyenruhákban, az ország zászlós urai, miniszterei, főméltóságai és főurai káprázatos díszmagyarban, a főpapok és a tábornokok ünnepi díszben s mögöttük emelvényeken pompás tavaszi öltözékekben a hölgyek serege és a lelkes ünneplő sokaság. Olyan színgazdag, tarka, tündéri kép, a minőt nem lehet látni sehol, csak a magyar nemzet ünnepén. S milyen megindító jelenet volt, a mikor harangok zúgása és ágyúk dörgése közt elhangzott a király ajkáról a szó, hogy örömmel nyitom meg a kiállítást. A borongós, felhős égből egyszerre kisütött a nap, s a tengernép lelkes éljenriadallal üdvözölte a királyt és az új ezredév születését.”¹*

A május 3-i Budapesti Hírlap ugyancsak a megnyitó ünnepség részleteit taglalja, és még egy érdekes „bakira” is rávilágít: *„A káprázatos fényű kép közepén, hol zászlók és drapériák alatt aranytól csillogó, selyembe-bársonyba öltözött tömeg hullámszik: szinte megdöbbenő hatást tesz a királyné fekete ruhás alakja. A fia halála óta nem vett még magára színes ruhát. Erzsébet királyasszony fekete selyem szoknyát viselt, e felett egy metszett fekete bársonyból készült testhez álló felöltőt. A hosszú bársony kabát hajtóka és dudoros ujjal készült, a dudor elül kinyuló hosszú szűk ujját a csuklyó körül perzsa prém ékesítette. A nyakát valódi csipkével vegyes fekete pármai ibolya bodor fogta körül, a*

Tarnóczai Géza: A királyi pár a millenniumi ünnepeken – a korabeli sajtó tükrében

melyből elül földig érő fekete szalag függött. Fekete tollból készült francia kalap egészítette ki a fejedelmi ruhát. (...) Mikor az éljenzés véget ért, Dániel Ernő kereskedelmi miniszter a dobogó lépcsőjére állt és ezzel a beszéddel üdvözölte a királyt:

Császári és Apostoli Királyi Felség! Legkegyelmesebb Urunk! A Mindenható kegyelme megengedte, hogy teljes erőben és virágzásban érhesse meg ez az ország az ezredévek ünnepét. A sorsnak különös kegye... mert hiszen csodálatra méltó, hogy ezt az országot, melyről a történelem muzsája följegyezte, hogy századokon át a nyugati kulturának a megsemmisülés ellen védbástyája volt, melyen az egykor hatalmas keletnek ereje megtörött, hogy ezt az országot a világtörténelmi események vészes hullámai el nem sodorhatták.

A miniszter beszéde alatt sűrűn hangzott fel az éljen; a leglelkesebb éljenzés akkor tört ki, mikor a király nevét említette. De ugyanakkor az a kellemetlenség történt, hogy az éljenzés valami szerencsétlen flótással elhitette, hogy vége a ceremóniának, és meghuzatta a kiállítás harangjait. A harangszóra az énekkar, mely az iparcsarnok tövében hadi lábon dalra készen állott, megeresztette az éneket, rágyújtott a Langer pályanyertes szerzeményére... A teret egyszerre megtöltötte a kongás-bongás és énekszó, s most már a miniszter együtt beszélt a harangokkal és énekesekkel. Ugyanakkor az egész fővárosban megzendültek a harangok és a Gellérthegyen dörögni kezdtek az ágyuk. Szerencsére, az utóbbiból a kiállításon semmit sem hallottunk, annál többet az énekből, mely valóban nagyon szép volt, s melyet Zimay László mesterileg vezetett. Az éljen mindannyiszor feldörgött, valahányszor a miniszter a király nevét említette és mikor befejezte a beszédét, megújult az ováció. Most előlépett a király és egy papirlapról olvasni kezdett. Az énekesek éppen akkor elhallgattak s így a király minden szava tisztán csengett a fülbe. Alig mondott néhány szót, a felhőkön áttört a napsugár, és egymásra mosolygott az ég és a föld. Az ember szive sebesebben feldobogott, látva az égről omló aranykévüket, melyek éppen abban a pillanatban koszorúzták meg az ünnepet, mikor a király egy új ezredév küszöbén megszólalt... Nemsokára napfényben fürdött az egész főváros. A király válasza: Örömteljes érzelmektől áthatva jelentünk meg a történelmi időszakot jelző kiállítás megnyitásán. Különösen fokozza pedig ez örömet, hogy a magyar állam ezer éves fönnállásának dicsőítésére, a hasznos munka, a szellemi és anyagi teremtőerő évszázados fejleményeinek bemutatásával, ily valódi béke-ünnep áll első sorban. E kiállítás – mint reményilem – tanúsítani fogja ország-világ előtt, hogy a magyar nemzet, föntartván ez államot sok viszontagság között, dicsőségesen egy évezreden át, nemcsak a harctéren tudta vitéségével a trónt és hazáját mindenkor megvédeni, hanem a mivélődés terén is méltó helyet vívott ki magának és foglalhat el a mivelt nemzetek között.

Hatalmas, őszinte éljenzések szakították félbe minduntalan a királyi választ, melynek végeztével az éljen folytonos zugásában Dániel miniszter fölment a dobogóra és fölkerítte a királyt, hogy nézze meg a kiállítást. A király karját nyújtotta a királynénak, s a kocsihoz kísérté, a melyre a felséges asszony szives bucsu után föl szállt. A király pedig az udvarral és a notabilitásokkal megindult a körútra.”²

Mint minden kiemelkedő esemény tiszteletére, így a millennium alkalmából is születtek versek. Ezek egyikét idézem az alábbiakban, a Vasárnapi Újságból:

„Ezer év

Népek öre, népek atyja
Áldva nézz le a magyarra!
Ezer év a tanuságunk,
Hogy helyünkön jól megálltunk!

Tarnóczai Géza: A királyi pár a millenniumi ünnepeken – a korabeli sajtó tükrében

*Ez a szent föld a mienk s az is marad,
Mig lesz bennünk ész, erő és akarat!
Mig az égen a csillag, a mezőn virág lesz,
Mig világ világ lesz!*

*Nemcsak kardunk volt hatalmas,
Hős csatákban diadalmas!
Arra is volt szívünk, lelkünk
Hogy nagyságot érdemeljünk!
A ki bántott, megbüntette férfikar,
De hóhérrá sosem vált a magyar!
A kit leigáztunk, még azt is szerettük,
S testvérünkké tettük!*

*Ezer éves küzdelemben
Vergődtél a sorssal szemben!
Most megállhatsz egy időre,
Nagy ünneplő pihenőre!
Higj hazádban. Mint istenben a hívő,
Hidd, magyar nép, hogy még szebb lesz a jövő.
Virulóbb a nemzet ezer éves fája,
Büszke koronája!”³*

Ferenc József és Erzsébet királyné egy millenniumi emléklapon⁴

A megnyitót követően Erzsébet csak kétszer mutatkozott a nyilvánosság előtt, a díszbemutatókon, bálokon és ünnepi kivilágításon csak Ferenc József vett részt. Érdekes, hogy mennyire hasonlóan látta a királynét a két remek tollú író, Bródy Sándor és Mikszáth

Tarnóczai Géza: A királyi pár a millenniumi ünnepeken – a korabeli sajtó tükrében

Kálmán ezen a két ünnepségen. Éppen ezért fogom majd idézni mindkettejük írását, melyek közül kétségkívül Mikszáthé a közismertebb.

A koronázó templomban május elején tartott Te deumon Erzsébet megilletődve hallgatta a bíboros hercegprímás szavait, aki a nemzet végtelen szeretetének és hálájának adott kifejezést, hogy „*az anya gyengéd keze szőtte egykor azt az arany fonalat, amely hőn szeretett királyunkat a nemzettel elválaszthatatlanul összekötötte.*”⁵ Így látta Erzsébetet Bródy Sándor, s szentelt neki „A királyné arcképe” címmel terjedelmes cikket az Új Idők hasábjain:

„Nincsen arcképe. A mikor az ifjúság elbúcsuzott tőle, hiába rejtegette előle a fészülő komorna az első fehér hajszálakat és mindhiába mondta: szerencsehaj, csak szerencsehaj ez fölséges asszony! Meglátta, észrevette és nem akarta, hogy arcát a világ lássa többé; a világ és népei, a kik szerelmesek voltak bele mind. Több mint tíz esztendeje nem állott festő, vagy fotográfus elé, a régi képei járnak még most is, az ő igazi lényének földi kifejezése maradjon meg mindörökre! Imádásra méltó hiúság ez, a minthogy az emberi hiúság nagy és szép tulajdonság, akármit mondjon is a régi erkölcsstan. Kell a szépségnek, a legfontosabb alkotó része a kiválóságnak, az ambíció felerészben ez; hiúság nélkül olyan az egész emberiség, mint egy roppant kereskedőház. Üdv a királynénak, a ki ez isteni tulajdonságot ime udvarképpé teszi, nincs asszony, a ki oly szuverén – nem, mert uralkodóné – mint a milyen ő, a ki oly bátor, közvetlen és őszinte legyen. Hízelegve vegye körül alakját a fantázia és a levegőn át csókoljuk kezeit, mert ő az, a ki elutasítja magától a vénülést és a mikor már nagyanya lett: kultuszt csinál a forró, szerelmes versek költőjéből, a forró és sok szerelem martirjának alakja körül. Ez a mi asszonyunk lojalitás nélkül; királyné korona nélkül is. Szívből bókolunk, és nem kötelességből hódolunk neki, és nem jár eszünkbe nemzeti hála, a mikor rajongással fordulunk feléje most, hogy közöttünk újra megjelent. Gyászban, bánatosan, halványan, egy új arc... (...) Hogy oly régen nem láttuk közlőről, hosszasan, alakja itt Budapesten szinte misztikussá lett. És most szombaton, a mikor a káprázatos látnivalóktól immár szédülő tömeg meglátta a fekete kalapos női fejet: megrezzent, elérzékenyedett, halkkal, de úgy éljenzett, hogy hangjából – valamint a harang ércéből az ezüst – kihallatszott az összeszorult szíveknek szava. A négy fehér ló megállt a királynéval a liget virágkörében, a királyi sátor előtt, és most minden tekintet őt kereste, kíváncsi szeretettel, energiával, az asszonyok szinte megfogták a szemeikkel. (...) A királyné egyedül volt, más volt, mint mindenki itten. Az ura pirosban, a menyé lilában, a lánya fehérben, a magyar nemzeti színben – csak ő van a fia színében, talpig feketében. (...) Egészen különvált ez arc az egész környezettől, egy ideges madonna, a ki fekete legyezőt tart az arca elé, földi ember ne lássa többé mindörökre való gyászát és hogy számára minden földi dolgok immár elmulának. Él, jön, megy, bolyong a világban, de csak azért, mert isten így akarja. Azonban a királyné kiszállt az udvari kocsiból, urának karján felhalad a sátorba, ottan megáll a nép előtt s ime egyszerre hatalmas királyné lett. Most látszik, hogy lehet a világon nála gazdagabb, hatalmasabb királyasszony, de nincs senki, a ki születésénél fogva ilyen fejedelmi nő. (...) Csudálatos, de az impozáns termete egészen leányos. Magas, csaknem olyan magas, mint az ura / valójában 1 cm-rel magasabb is volt Ferenc Józsefnél /, gyönyörű friss a tartása, de a nyaka egy kissé meghajlik, mint ama szép természetű leányoké, a kik gyorsan nőttek magasra. (...) A mint ott áll az ünnepi beszédet hallgató király mellett: ekszponált alakját csaknem lenyelik a tiszteletteljesen kíváncsi tekintetek. A hölgyek, dacára az ünnepi hangulatnak – nem bírnak elragadtatásukkal – milyen alak! susogják a tribünökön. Inkább egy ilyen alakot és csak aztán egy koronát hozzá!

A fekete falegyezőt le nem veszi arca elől a felséges asszony. De nem a nap ellen tartja. A nap szabadon süti meg az egyik oldalon, és a hogy teheti, bebújik a legyező

Tarnóczai Géza: A királyi pár a millenniumi ünnepségeken – a korabeli sajtó tükrében

árnyékába is... (...) Fegyelmezi az arcát, a míg az ura beszél. Nagyon, nagyon komolyan néz maga elé, de a nap addig-addig simogatja, a míg szemei egyszerre gyengén mosolyogni kezdenek; kedves magyarjainak öröme, a májusi napból és a tekintetekből kisugárzó meleg mintha felüdítené, nézi a színekben szikrázó, mégis lágy és csendes képet maga előtt, néz, lát, mintha most ébredt volna föl, élvezi és köszönti a földi élet gyönyörét. S egy kisé szűkebbre fogva jobbáiban a legyezőt, balra tekint, a hol jó ismerősöket lát a magyar urak között, mosolyog a vele szemben diszkrét színekben virító hölgytribünre... Egy pillanat: most érzi, hogy olyan mint régen. És elveszi arca elől a legyezőt egy pillanatra. Most lehet látni jól, siessenek, tizenöt év előtti fejét látják most, talán csak egy percre, talán soha többé. Oh mily kedves, mily naiv és poétikus. A tekintetében egy vers van a tavaszhoz, az ajkai körül játszi bölcsesség: nagy gyerekek ezek a magyarok, de kedvesek, nagy vonásokkal teli, olyanokkal, a milyeneket én imádok... Jó Asszonynek lenni fölöttük, bátorság és büszkeség velük menni, ha ők gardirozzák! (...) A felhő elmúlt a vasárnap Te-Deumra. A nap szikrái még külön is földísztették a hercegnők magyar ruháit. Közöttük, fölöttük egy elegáns, fekete ruhás úrnő, leeresztett fátyola mögöl mereven néz maga elé és magában imádkozik az Istenhez, a ki a legnagyobb földi szépséget adta neki, de ő szent felségének úgy tetszett, hogy ezt elmulassza, a legnagyobb anyai büszkeségre adott neki okot és királyfi anyjává tette, de a királyfit tőle elvette... Merész ívű szemöldöke – a fátyol alatt – megrezdül, de már nem sír a királyné.”⁶

Június 8-án, a koronázási jelvényeknek a koronázási templomból a parlamentbe és a várba való átvitele után került sor a magyar országgyűlés ünnepélyes millenniumi hódolatára, amelyről a Vasárnap Újság így számolt be: „A törvényhozás tagjai d. u. 2 óra után a királyi trónteremben gyűltek össze, s félkörben állottak föl a trón előtt. Az uralkodó család tagjaival és az udvari méltóságoktól környezve jelent meg a királyi pár s foglalt helyet a trónon a leglelkesebb üdvözlés közt. Az országgyűlés nevében Szilágyi Dezső elnök remek beszéddel üdvözölte a királyt. A király meleg szavakkal válaszolt. Bensőbb érzelmességgel és hévvel a magyar király már századok óta nem beszélt a nemzethez. A király magasztalta a magyar nemzet erejét, lángoló haza- és szabadságszeretét, államfenntartó képességét. Mig a történelem följegyzésére méltó jelenet végbe ment, a gellérthegyi fellegrár ágyúi dörögtek; majd a Dunán horgonyzó Szamos nevű monitor ércztorkai szólaltak meg. Az egész városban hallani lehetett a királyi szavak eme dörögő kíséretét. De a királyi szavakat a villám röpitette szerteszét, mindenfelé a művelt világban.”⁷

Ez alkalommal örökítette meg Erzsébetet Mikszáth Kálmán ily módon:

„KIRÁLYNÉ A TRÓNON

Hármat koppantottak a pálcás urak, s belépett a királyné, elpusztíthatatlanul nyúlánk természetével. Leült a trónon ura mellé balról Magyarország patrónája. Ezer szem szegződött a trónra, melyre újonnan hímezték Magyarország címerét ibolyavörös mezőre, s melynek mennyezetét két nagy hófehér strucc-toll-bokor díszíti a hajdani nemzetiszín strucc-tollak helyett. De még több szem nézte a királynét. Ott ült fekete csipkével áttört magyar ruhában, minden fekete volt rajta, minden, minden: haja átkötte gyászfátyollal magyarosan, a hajtűk és gyöngyök mind feketék voltak. Csak az arca volt fehér és végtelenül szomorú... Egy mater dolorosa. Ah, a régi arc ez még. Az, amelyet a bűbajos képekről ismerünk, a vékony, nemes vonások, az elől lenyírt kicsi haj mint selyemrojt húzódik a homlokra, s fönt a dús hajfonat minden koronánál szebb korona. Ő az, ő. De a bánat már rajta hagyta a nyomait ez arcon, sokat pusztított – a kép még ugyanaz, csak hogy úgy tetszik, mintha ködben volna.

Nagy szempillái le vannak eresztve, élénk, kedves szeméből nem látszik semmi, ott ül csöndesen, majdnem érzéketlenül, mintha nem látna senkit, nem hallana semmit. A lelke, oh a lelke másutt lehet. Egyetlen mozdulat, egyetlen tekintet nem jelzi érdeklődését. Olyan, mint egy fehér szobor a szomorú fehér arcával. Viszi, viszi a nagy bánatot mindenüvé és hiába koppantanak háromszor a pálcás urak, az a nagy bánat el nem ijed attól, vele jön ide is.

És aztán elkezd beszélni Szilágyi, szép lassan, ahogy a trónnál illik. A király hovatovább figyelni kezd. Egy szó, egy gondolat megkapja és szeme ott csügg a nagy nemzeti szónok ajkán – de a királyné arcára semmi sincs írva. Semmi, semmi. Olyan fehér és olyan mozdulatlan. Hát egyszer csak belevegyíti a szónok a királyné nevét is. Még csak a szemöldöke se rezdül. Beszélhetnek a szoborról a szobornak. De a királyné nevének hallatára egyszerre csak fölzúg az éljen. És milyen éljen az! Mintha a szívekből szakadna ki egy érzelmi zivatar. Megremegnek a trónterem sárgás márványfalai. Valami csoda hang volt az, amit nem lehet leírni vagy megmagyarázni. Volt ebben az éljenben zsolozsma, harangzúgás, tengermorajlás, gyöngédség, érzés, még talán virágillat is. S az érzéketlen felséges fej megmozdult. Gyöngén, alig látszólag intett köszönetet. Valami csodálatos kecs volt abban. S az éljen fölharsant még erősebben és nem akart megszűnni percekig, szállt, szállt föl a boltozatokig és megrengette a boltozatokat. A fehér struccok látszottak a hanghullámoktól. Az ország nagyjai és törvényhozói nem elégedtek meg a mámoros kiáltásokkal, kalpagjaikat, csalmáikat [süvegeiket] lengették, s egy sűrű erdő támadt fönn az emberek feje fölött sastollakból, kócsagokból, hús szellőt támasztva a fojtó meleg levegőben. Ilyen legyezője is kevés királynőnek volt még. A szónok abbahagyja beszédét és várja, míg a féktelen lelkesedés lecsillapul. Hasztalan, nincs határa. A királyné lesüti fejét... és az a hófehér arc egyszerre csak elkezd pirosodni... mindig jobban jobban. Először csak nem olyan fehér többé, aztán olyan, mint a frissen szűrt tej, mintha rózsaszínnel volna befuttatva, aztán piros lesz, mint az élet, piros, egészen piros. Milyen káprázat! Ferenc József király mellett ott ült egy életpiros királyné. Egy percig tartott az egész. Szemei tágra nyíltak, s a régi ragyogás kicsillant belőlök. S a szemekből, melyek úgy tudtak valaha mosolyogni, hogy egy szomorú országot vidítottak föl, egy könnycsepp buggyant ki. Százan és százan látták ezt a drága csöppet. Megvolt a reciprocitás. Egy mosolygó ország föl tudta vidítani a királynét.

De csak egy percig tartott.

A felséges asszony szeméhez emelte csipkés zsebkendőjét, letörölte vele a könnyet. Az éljenzés megszűnt, a szónok folytatta a beszédét, s a királyné arcáról kezdett lassan-lassan lefogyni a pirosság, mint ahogy a kés pengéjéről szemlátomást illan a ráfújt lehellet.

Egy perc és a király mellett újra ott ült a gyászba borult királyné, a Mater Dolorosa, halványan, csöndesen, érzéketlenül, mint egy fehér mozdulatlan szobor, mely egy édes arcra emlékeztet.”

Mikszáth írása Erzsébet utolsó nagyobb magyarországi nyilvános szerepléséről 1896. június 10-én jelent meg a Pesti Hírlapban.⁸

JEGYZETEK

¹ *Vasárnapi Újság* (1896. máj. 17.) 43. évf. 20. sz. 317-318.

² *Budapesti Hírlap* (1896. május 3.) 10. évf. 122. sz. Idézi: A megnyitás. *Budapesti Negyed*, 11. sz. 1996/1. <http://epa.oszk.hu/00000/00003/00010/megnyit.htm> [Letöltés: 2018. 08. 02.]

³ *Vasárnapi Újság* (1896. máj. 17.) 43. évf. 20. sz. 318.

⁴ A kép származási helye:

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/2d/Portrayal_of_Franz_Joseph_and_his_wife_Elisabeth_on_a_millennium_memorial_leaf_with_the_crown.jpg [Letöltés: 2018. 08. 02.]

⁵ CORTI Egon Cäsar, Gróf: *Erzsébet*. Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 414-415.

⁶ *Új Idők* (1896. máj. 10.) 2. évf. 20. sz. 461-462.

⁷ *Vasárnapi Újság* (1896. jún. 14.) 43. évf., 24. sz. 391.

⁸ *Pesti Hírlap* (1896. jún. 10.) 18. évf. 159. sz.